

УДК 346.2
DOI 10.33111/ire.2019.18.105

А. Л. Дядюк*,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри підприємницького та корпоративного права
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ВІДНОВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ, ЛІКВІДОВАНИХ ВНАСЛІДОК НЕПРАВОМІРНИХ РІШЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

У статті аналізуються проблеми відновлення діяльності банків, які були ліквідовані або знаходяться в процесі ліквідації на підставі рішення Національного банку України про відкликання банківської ліцензії, яке в подальшому було оскаржено та скасовано в судовому порядку. Автором обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення особливого порядку відновлення діяльності банків позбавлених ліцензії внаслідок неправомірного рішення регулятора та пропонуються окремі шляхи його реалізації.

Ключові слова: відкликання банківської ліцензії, порядок відновлення діяльності банків, неправомірне рішення Національного банку України.

В статье анализируются проблемы восстановления деятельности банков, ликвидированных или находящихся в процессе ликвидации на основании решения Национального банка Украины про отзыв банковской лицензии, которое в последствии было оспорено и аннулировано. Автор обосновывает необходимость законодательного закрепления особенного порядка восстановления деятельности банков, лишенных лицензии в результате неправомерного решения регулятора, и предлагает варианты его реализации.

Ключевые слова: отзыв банковской лицензии, порядок восстановления деятельности банков, неправомерное решение Национального Банка Украины.

The article analyzes the problems of restoring the activities of banks liquidated, or in the process of liquidation, on the basis of the decisions of the National Bank of Ukraine on revoking a banking license, which was later challenged and annulled. The author justifies the need to legislate a special procedure for restoring the activities of banks deprived of a license as a result of an unlawful decision of the regulatory body, and offers some ways to implement it.

Keywords: revocation of a banking license, procedure for restoring the activities of banks, illegal decision of the National Bank of Ukraine.

*Diadiuk A.L., Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate Professor (Docent) of the Entrepreneurship and Corporate Law Department in Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

RESTORATION OF THE ACTIVITIES OF BANKS. ELIMINATED THROUGH NON-LEGITIMATE DECISIONS OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Постановка проблеми. Незважаючи на наявність прецедентів скасування в судовому порядку рішень Національного банку України (далі — НБУ) про відкликання ліцензії та ліквідацію банків, на практиці банки не можуть реалізувати рішення судових інстанцій і відновити свою діяльність. Чинне законодавство України не регламентує порядок і механізм відновлення діяльності банків, позбавлених банківської ліцензії та ліквідованих внаслідок неправомірного рішення НБУ. Відсутність чіткого законодавчого врегулювання зазначеного питання негативно позначається на стабільності банківської системи та можливості залучення інвестиційних коштів, а тому потребує відповідного наукового обґрунтування і нагальною вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неплатоспроможність і процедура ліквідації банківських установ були предметом численних наукових статей і фундаментальних досліджень як учених-економістів (І. М. Вядрової, А. П. Яценюка, М. І. Диби, М. І. Зубка, К. Є. Раєвського та інших), так і вчених-юристів (В. В. Джуня, О. М. Бірюкова, А. М. Жукова, Б. М. Полякова, О. О. Качана, О. М. Лобач, Л. В. Шестак та інших). Значний внесок зроблено науковцями у дослідження інституту неспроможності, удосконалення правової термінології, вирішення окремих проблем правового регулювання процедури ліквідації неплатоспроможного банку, з'ясування порядку задоволення вимог кредиторів. Разом з тим, аналіз наукових юридичних джерел свідчить про недостатнє вивчення питання перспектив і наслідків скасування рішення НБУ, як державного регулятора, на підставі якого банк було визнано неплатоспроможним і, в подальшому, ліквідовано або розпочато процедуру ліквідації.

Постановка завдання. Тож завданням даної публікації є визначення правового статусу банку, якого неправомірно позбавили банківської ліцензії, та аналіз основних проблем теоретико-правового та практичного характеру, що пов'язані із цим. Ми ставимо за мету сформулювати окремі пропозиції щодо удосконалення господарсько-правового регулювання відновлення діяльності неправомірно ліквідованих банківських установ.

Основні результати дослідження. Спеціальним нормативно-правовим актом, що визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків є Закон України «Про банки та банківську діяльність» (далі — Закон) [1]. Стаття 2 зазначеного

Закону передбачає, що банк є юридичною особою, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків, яка має виключне право надавати банківські послуги на підставі банківської ліцензії.

НБУ є державним регулятором, що здійснює регулювання та нагляд за суб'єктами банківської діяльності у формах визначених ст. 66 Закону, в тому числі: в порядку і на умовах визначених законодавством ліцензує діяльність банків, наглядає за дотриманням ними ліцензійних умов, може застосувати до них санкції адміністративного чи фінансового характеру.

Закон (ст. 77) надає НБУ повноваження, у випадках визначених законодавством, відкликати банківську ліцензію з власної ініціативи або за пропозицією Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі — ФГВФО), що призводить до початку процедури ліквідації банку, тобто припинення функціонування банку як фінансової установи та, як юридичної особи.

У разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку НБУ повідомляє про нього банк та ФГВФО, після чого останній набуває прав ліквідатора банку та розпочинає процедуру його ліквідації відповідно до Розділу VIII Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [2].

За офіційними даними НБУ в період з 2014 по 2019 рр. було розпочато процедуру ліквідації щодо 96 банків, що перевищило кількість діючих станом на 01.06.2019 р., а саме — 76 [3].

Динаміка процедур ліквідації банків розподіляється по роках: 2014 р. — 33, 2015 р. — 29, 2016 р. — 20, 2017 р. — 11, 2018 р. — 2, 2019 р. — 1. При цьому: у 6 банках ініціаторами ліквідації виступили власники банків; в одному випадку 100 % акцій було продано дочірній компанії інвестиційного фонду (ПАТ «Астра-Банк»); у 2 банках (ПАТ «Банк Морський», ПАТ «ЧБР») — підставою стала Постанова НБУ про відкликання та анулювання банківських ліцензій і генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій окремих банків, що розташовані на території АР Крим і міста Севастополя [4]. У всіх інших банках ліквідація здійснюється на підставі рішень НБУ про визнання банків неплатоспроможними та рішень про відкликання їх банківських ліцензій і ліквідацію. Зазначені дані свідчать, що ліквідацію більше ніж 90 % банків за останні 5 років було ініційовано НБУ або ФГВФО в порядку ст. 77 Закону.

З метою забезпечення прав і законних інтересів банків, їх власників і заінтересованих осіб їм гарантується право оскаржувати

в судовому порядку рішення, дії або бездіяльність НБУ чи його посадових осіб (ст. 79 Закону) шляхом визнання в судовому порядку неправомірним рішення НБУ про віднесення банку до неплатоспроможних.

Одна із перших проблем, що постає внаслідок оскарження рішень НБУ, пов'язана з відсутністю єдиної судової практики вирішення даної категорії справ. Як свідчить аналіз судової практики, у більшості випадків суди всіх інстанцій визнають правомірними дії НБУ із виведення неплатоспроможних банків і подальших заходів із їх ліквідації. У таких випадках основна складність полягає у тривалості судових розглядів, що створює проблеми для ФГВФО (ліквідатора банку) в частині своєчасної виплати вкладникам суми гарантованого вкладу.

Ще більше проблем, на наш погляд, з'являється у випадку задоволення позову про визнання протиправними та скасування рішень про віднесення банку до категорії неплатоспроможних, відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку та про запровадження тимчасової адміністрації. Так, Постановою Великої Палати Верховного Суду від 05.02.2019 р. у справі № 826/2184/17 залишено в силі постанови Окружного адміністративного суду м. Києва від 14.07.2017 р. та Київського апеляційного адміністративного суду від 25.10.2017 р., якими було визнано протиправними та скасовано: постанову Правління НБУ від 13 лютого 2015 р. № 105 «Про віднесення Публічного акціонерного товариства «ЗЛАТОБАНК» до категорії неплатоспроможних», постанову Правління НБУ від 12 травня 2015 р. № 310 «Про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію Публічного акціонерного товариства «ЗЛАТОБАНК» і ряд рішень ФГВФО прийнятих на виконання зазначених постанов у зв'язку із початком ліквідаційної процедури [5]. Незважаючи на позитивне для банку та його власників рішення, відновити діяльність банку не вбачається можливим.

По-перше, банк, що перебуває у такій ситуації, не може повноцінно відновити свою діяльність і повернути статус банківської установи, оскільки, як неодноразово зазначали уповноважені особи НБУ та ФГВФО, чинне законодавство не передбачає механізму повернення (відновлення) ліцензії після скасування рішення про її неправомірне відкликання [6]. Крім ПАТ «ЗЛАТОБАНК» значних збитків від визнаних неправомірними рішень НБУ зазнали ПАТ «АКБ «Базис» (Ухвала Вищого адміністратив-

ного суду України від від 24.12.2014 року у справі №826/2238/13-а), ПАТ «КСГ БАНК» (Ухвала Вищого адміністративного суду України від 29 червня 2017 р. та постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 05 квітня 2017 р. у справі за № 826/14032/16), неправомірність рішень НБУ стосовно неплатоспроможності та ліквідації яких були підтверджені судовими інстанціями [7—9]. Невизначеним лишається правовий статус зазначених вище банків після винесення судових рішень, якими були задоволені їх позови проти дії НБУ (його уповноважених осіб).

Якщо ж банк, із зазначеного вище переліку, спробує відносити свій статус банківської установи шляхом отримання нової банківської ліцензії у загальному порядку, то чинне законодавство також позбавляє його цієї можливості. Так, стаття 19 Закону визначає, що юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана подати визначені законодавством документи до НБУ протягом року з дня її державної реєстрації. У випадку звернення юридичної особи із заявою про видачу банківської ліцензії після спливу річного терміну з дня її державної реєстрації, НБУ має право відмовити у видачі банківської ліцензії (ст. 19¹).

Отже, єдиною правовою можливістю врегулювати таку ситуацію для власників банку лишається його ліквідація за їх ініціативою. Практика свідчить, що ліквідація таких банків здійснюється через процедуру банкрутства в порядку Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [10]. Хоча ФГВФО вважає таку практику незаконною, зазначаючи, що ліквідація банків має відбуватись виключно у межах процедур, передбачених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», за якими пріоритетне право на отримання коштів мають не акціонери, а кредитори банку [11]. На момент написання статті така позиція суперечить нормі ч. 3 ст. 2 чинного Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Так, наприклад, стосовно АТ «ЗЛАТОБАНК» було відкрито провадження про банкрутство за заявою кредиторів (Ухвала Господарського суду міста Києва від 19.06.2019 р. у справі № 910/4475/19 про банкрутство АТ «ЗЛАТОБАНК») [12].

По-друге, скасування рішення про віднесення банку до неплатоспроможних не відновлює його платоспроможність, особливо, якщо в процесі ліквідації було здійснено продаж частини лікві-

даційної маси та частково здійснено виплати відшкодування вкладникам і кредиторам. Наприклад, за відкритими даними з часу визнання ПАТ «ЗЛАТОБАНК» неплатоспроможним у 2015 р. майже 14 000 вкладників отримали виплати з ФГВФО на суму близько 825 млн. грн. Однак, у зв'язку із набуттям чинності рішення Великої Палати Верховного Суду від 05.02.2019 р. виконавча дирекція ФГВФО прийняла рішення №431 від 25.02.2019 р. про призупинення виплат гарантованих сум відшкодування вкладникам АТ «ЗЛАТОБАНК», що в свою чергу позбавило вкладників-фізичних осіб та кредиторів банку можливості задовольнити свої вимоги на більш як 1,8 млрд грн, за процедурою, передбаченою законом [13].

Навіть якщо судовим рішенням (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 лютого 2019 року у справі № 826/2184/17 щодо ПАТ «ЗЛАТОБАНК») на НБУ покладається обов'язок вчинити всі необхідні дії щодо відновлення платоспроможності банку, державний регулятор вказує на неможливість виконання судового рішення у зв'язку з відсутністю належного правового механізму [6].

По-третє, визнання неправомірними рішень НБУ про неплатоспроможність банку, відкликання ліцензії та його ліквідацію, очевидно роблять неправомірними усі подальші дії ФГВФО, в тому числі щодо виплати гарантованих сум вкладникам. А відповідно можна очікувати судові позови до державних органів України від власників, акціонерів, кредиторів банку про відшкодування завданих їм збитків.

Крім того, ряд банків очікують вирішення справ щодо незаконності відкликання їх банківських ліцензій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Зазначені вище обставини вказують на невідкладну необхідність врегулювання правового статусу банку після скасування рішення про відкликання його ліцензії. Основною проблемою є відсутність механізму поновлення ліцензії для таких банків, а також неможливість застосувати щодо них загальну процедуру отримання банківської ліцензії. Отже, якщо власники банку, чию ліцензію відкликав НБУ, бажають продовжувати здійснювати банківську діяльність, то вони постають перед необхідністю ліквідувати банк, створити та зареєструвати нову юридичну особу і отримати банківську ліцензію. Очевидно, що така процедура є довготривалою та затратною і не повинна покладатись на суб'єкта (його власника) ліквідованого внаслідок незаконного рішення державного ор-

гану. Фахівці з банківського права вказують на відсутність світової практики відновлення діяльності та статусу незаконно ліквідованого банку, через відсутність правових механізмів такого відновлення [14].

На нашу думку, найефективнішим способом вирішення окреслених у статті проблем може стати прийняття на законодавчому рівні окремої процедури отримання банківської ліцензії для такої категорії банків. Так, Закон слід доповнити нормою, за якою після набуття чинності судовим рішенням про незаконність відкликання банківської ліцензії такій категорії банків надавався б період від 6 місяців до 1 року на відновлення діяльності. Крім того, проблемним лишається питання відшкодування збитків банкам (власникам банків акціонерам, кредиторам) завдані неправомірним рішенням НБУ. Як один із варіантів відновлення прав і законних майнових інтересів банків, варто розглянути можливість надання певної суми стабілізаційних коштів у вигляді рефінансування на пільгових умовах на період відновлення діяльності такого банку. Після спливу строку, наданого для відновлення діяльності, та за результатами перевірки діяльності банку таким банкам має надаватись банківська ліцензія за спрощеною процедурою. Зазначене обумовлює необхідність суттєвого перегляду й прийняття оновленого чинного законодавства у сфері регулювання банківської діяльності та може бути предметом подальших дискусій і досліджень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 18.05.2019).
2. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 № 4452-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення: 05.06.2019).
3. Перелік банків, які перебувають у стадії реорганізації, банків, що визнані неплатоспроможними та до яких Фондом гарантування вкладів фізичних осіб введено тимчасову адміністрацію, банків у стадії ліквідації. Офіційна сторінка НБУ URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75535#2014 (дата звернення: 15.06.2019).
4. Постанова Правління Національного банку України Про відкликання та анулювання банківських ліцензій та генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій окремих банків і закриття банками відокремлених підрозділів, що розташовані на території Автономної Респуб-

бліки Крим і міста Севастополя від 06.05.2014 № 260 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0260500-14> (дата звернення: 17.06.2019).

5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 05.02.2019 р. у справі № 826/2184/17 URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/REZ_2019_02_05.pdf (дата звернення: 15.04.2019).

6. Рішення Верховного Суду України щодо «ЗЛАТОБАНКУ» унеможливило задоволення вимог вкладників та кредиторів більш як на 6,5 млрд грн.: Прес-реліз ФГВФС від 11.02.2019 URL: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/121-zlato/41545-rishennia-verkhovnoho-sudu-ukrainy-shchodo-zlatobanku-unemozhlyvluie-zadovolennia-vymoh-vkladnykiv-ta-kredytoriv-bilsh-iaak-na-6-5-mlrd-hrn> (дата звернення: 15.04.2019).

7. Ухвала Вишого адміністративного суду України від 24.12.2014 року у справі №826/2238/13-а, Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42014670>

8. Ухвала Вишого адміністративного суду України від 29 червня 2017 року у справі № 826/14032/16, Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67553348>

9. Постанова Київського апеляційного адміністративного суду від 05 квітня 2017 року у справі за № 826/14032/16, Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65905006>

10. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12> (дата звернення: 15.05.2019).

11. Ініціювання банкрутства ПАТ «ЗЛАТОБАНК» в обхід процедур Фонду гарантування загрожує збитками кредиторам банку / *Офіційний сайт ФГВФО* від 17.05.2019. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/121-zlato/42595-initsiuvannia-bankrutstva-pat-zlatobank-v-obkhd-protsedur-fondu-harantuvannia-zahrozhuiie-zbytkamy-kredytoram-banku>

12. Ухвала Господарського суду міста Києва від 19.06.2019 у справі № 910/4475/19, Єдиний державний реєстр судових рішень. — URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82612354>

13. Рішення виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Про призупинення виплат гарантованих сум відшкодування вкладникам АТ «ЗЛАТОБАНК» №431 від 25.02.2019 URL: <http://www.fg.gov.ua/not-paying/liquidation/121-zlato/41757-fondom-harantuvannia-vkladiv-fyzychnykh-osib-pryzupyneno-vyplaty-koshtiv-vkladnykam-at-zlatobank> (дата звернення: 15.05.2019).

14. Чому банки, ліквідувати які забороняє суд не можуть повернутись на ринок. *Банкрутство і ліквідація в Україні* від 18.02.2019. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://bankruptcy-ua.com/articles/11040> (дата звернення: 15.05.2019).

Стаття надійшла до редакції 21 червня 2019 р.